

Заболотний С. М.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу практичних можливостей вдосконалення наявної системи професійно-психологічного відбору персоналу ДПС на основі застосування при «вхідній» психодіагностиці кандидатів до служби методики СМІЛ, що базується на дослідженні комплексного психологічного профілю особистості.

Ключові слова: психодіагностика; психодіагностична робота; професійно-психологічний відбір; психологічна характеристика; професійна придатність; професіоналізація персоналу; військово-правоохоронна сфера.

Статья посвящена анализу практических возможностей усовершенствования существующей системы профессионально-психологического отбора персонала ДПС на основе применения при «входящей» психодиагностике кандидатов к службе методики СМІЛ, которая базируется на исследовании комплексного психологического профиля личности.

Ключевые слова: психодиагностика; психодиагностическая работа; профессионально-психологический отбор; психологическая характеристика; профессиональная пригодность; профессионализация персонала; военно-правоохранительная сфера.

The article is devoted to the practical possibilities' analysis of the existing system improvement of the professionally psychological selection of the SBGS's personnel based on the SMIL methods application during the "incoming" psychodiagnostics of the applicants to service. These methods are based on the research of the complex psychological type of the personality.

Key words: psychodiagnostics, psychodiagnostic work, professionally psychological selection, psychological reference, professional suitability, professionalization of the personnel, military law-enforcement sphere.

Важливість забезпечення надійного виконання завдань щодо охорони кордонів української держави визначає необхідність ефективно-

го вирішення проблем поповнення ДПС України персоналом, який в умовах високих фізичних і психоемоційних навантажень повинен відповідати належним критеріям професійної (професійно-психологічної) придатності до служби та високої функціональної працездатності. Одним із шляхів діяльності з вирішення цих завдань є комплектація особового складу ДПС особами, найбільш придатними до військово-професійної діяльності.

Необхідність забезпечення високих показників професійно-психологічної придатності кандидатів до служби в ДПС України для ефективної службової діяльності в особливих умовах охорони кордонів визначає **наукове завдання** щодо вирішення такої проблематики шляхом підвищення якості професійного відбору кандидатів до служби у прикордонному відомстві України.

Розв'язання такого наукового завдання сприяє вирішенню пов'язаного з ним **практичного завдання** щодо модифікації наявного в органах ДПС України порядку та організації проведення професійно-психологічного відбору кандидатів до військової служби. Вирішення вказаного завдання сприяє поліпшення реалізації потенціалу психодіагностики як ефективного засобу професійного відбору персоналу ДПС України.

Злогікою завдання пов'язана мета статті, що полягає в аналізі практичних можливостей вдосконалення наявної системи професійно-психологічного відбору персоналу ДПС на основі застосування при "вхідній" психодіагностиці кандидатів до служби методики СМЛ, що базується на дослідженні комплексного психологічного профілю особистості. Така модифікація системи професійного відбору надає можливість більш ефективно виявляти осіб з ознаками професійно-психологічної непридатності, що є важливим для підвищення якості підготовки та служби різних категорій військовослужбовців ДПС.

У статті розглядаються підсумкові результати експериментального дослідження щодо застосування методики СМЛ [8; 9] серед різних категорій персоналу ДПС України з метою диференціації груп професійної непридатності (ПН) та професійної придатності (ПП), а також практичної перевірки достовірності та ефективності визначення таких груп професійної відповідності за комплексом критеріїв оцінювання.

Для проведення емпіричного дослідження щодо вивчення можливостей модифікації програми психодіагностики як засобу професійного відбору персоналу ДПС України, на початковому етапі роботи був проаналізований стан проблеми стосовно впливу ознак професійно-психологічної непридатності на надійність і успішність службової

діяльності військовослужбовців ДПС та стосовно прояву цієї проблематики у вирішенні питань з комплектації кадрів відомства. У контексті виявленого стану проблеми за попередні періоди, для проведення емпіричного дослідження була визначена експериментальна база – протягом 4-х років у заходах експерименту взяло участь 360 курсантів НАДПСУ та 270 військовослужбовців контрактної служби ДПС України.

Для проведення дослідження серед курсантів НАДПСУ, залучених до експерименту, протягом 2006-2009 років (4 роки) щорічно із загальної кількості курсантів потоку 1-го курсу, що розпочали навчання в академії, досліджувались вибірки по 90 осіб, що визначило експериментальну базу в 360 осіб. Була проведена первинна психодіагностична диференціація курсантів на групи професійної відповідності ПН і ПП на основі методики СМІЛ та проводилось дослідження якісних характеристик у цих виокремлених групах за комплексом показників (психодіагностичних, адміністративних та ін.), що виступають критеріями оцінювання професійної успішності та професійної придатності до військово-правоохоронної діяльності. На основі цих критеріїв оцінювалась можливість застосування вдосконаленої системи психодіагностики як ефективного засобу професійного відбору кандидатів до служби в ДПС України. Програма досліджень щодо виявлення відмінностей між експериментальними групами ПН і ПП була продовжена на 2-му курсі, де проводилось супроводження експериментальних груп на трьох потоках (2007-2009 роки) протягом навчального року, що дозволило дослідити та узагальнити результати досліджень для 2-х перших курсів навчання: 1-й курс – для чотирьох років, 2-й курс – для 3-х років навчання курсантів у НАДПСУ.

Протягом 4-річної програми 2006-2009 років досліджень, з метою експериментальної диференціації військовослужбовців ДПС за контрактом (3-річний контракт) на групи професійної відповідності ПН і ПП, комплексом психодіагностичної роботи було охоплено 270 осіб військовослужбовців ДПС. При цьому психодіагностичний та дослідницький супровід досліджуваних груп (три базових річних потоки по 90 осіб 1-го року контрактної служби 2006-2008 років) проводився протягом 2-х перших років служби за контрактом – для 2-го року контракту в 2007-2009 роках. Таким чином, у даній експериментальній вибірці військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС на 6-ти діагностичних зрізах (три – 1-го року служби та три – 2-го року) було проведено дослідження показників (психодіагностичних, адміністративних та ін.) груп ПН і ПП з метою виявлення та визначення якісних характеристик відмінностей між ними.

Для перевірки гіпотези дослідження про наявність достовірних (значущих) відмінностей між експериментально виокремленими групами ПН і ПП (серед курсантів НАДПСУ та військовослужбовців за контрактом ДПС) обов'язковим є застосування об'єктивних та суб'єктивних критеріїв перевірки. На необхідності такого підходу, застосуванні в ході психолого-педагогічних досліджень цих двох типів критеріїв ("зовнішнього" та "внутрішнього" оцінювання) для перевірки достовірності отриманих результатів, звертають увагу багато дослідників, у т.ч. і при вирішенні завдань щодо забезпечення психологічного відбору персоналу у військово-правоохоронній сфері [1; 3; 7].

Як **суб'єктивні критерії** оцінювання відмінностей характеристик військовослужбовців ДПС України, що формують групи ПН і ПП, у нашому дослідженні виступають показники окремих особистісно-психологічних якостей, які вимірюються за допомогою стандартизованої методики діагностики самооцінки психічних станів (ДСПС) Г. Айзенка.

Як **об'єктивні ("зовнішні") критерії** оцінювання в нашому дослідженні для військовослужбовців ДПС України використовуються: показники відрахувань курсантів з НАДПСУ протягом 2-х перших курсів, експертне оцінювання ("Анкета експертної оцінки особистості військовослужбовця ДПС України" ("Анкета ЕО»), показники успішності навчання курсантів, аналіз "Листків контролю» із зауваженнями викладачів НАДПСУ, аналіз складу групи динамічного спостереження (індивідуальної соціально-психологічної допомоги – ГСПД) в підрозділах ДПС та НАДПСУ, аналіз показників звільнень (розірвання контракту) з військовослужбовцями ДПС, що проходять службу за контрактом.

Емпіричне дослідження ефективності психодіагностики персоналу ДПС України з метою професійного відбору кандидатів на навчання в НАДПСУ. Дослідження характеристик експериментальних груп ПН і ПП (курсанти НАДПСУ), виокремлених базовою психодіагностикою за методикою СМІЛ, проводилося на основі комплексу показників 6-ти критеріїв оцінювання значущості відмінностей між даними групами професійної відповідності, а саме: показники відрахувань курсантів протягом 2-х перших курсів, експертне оцінювання ("Анкета ЕО»), показники успішності навчання курсантів, Методика ДСПС Г. Айзенка, аналіз "Листків контролю» із зауваженнями викладачів НАДПСУ, аналіз складу групи динамічного спостереження (ГСПД) в НАДПСУ.

Для виконання завдань дослідження базова психодіагностика для

курсантів проводилась на початку 1-го курсу, психодіагностика за Методикою ДСПС Г. Айзенка – на 3-х етапах (на початку та наприкінці 1-го курсу, наприкінці 2-го курсу), експертне оцінювання (“Анкета ЕО») – наприкінці 1-го та 2-го курсів. Дослідження показників відрахувань та успішності навчання курсантів, а також складу групи ПСПД проводилося за результатами закінчення 1-го та 2-го курсів навчання в НАДПСУ.

Виконання програми емпіричного дослідження по комплексу показників, що характеризують виокремлені групи ПН і ПП в експериментальних вибірках курсантів НАДПСУ, надає можливість зробити такі висновки:

1) Дослідження за рівнем відрахувань курсантів протягом 2-х перших курсів. Виявлена у ході емпіричних досліджень належність курсантів (кандидатів на навчання в НАДПСУ) до експериментальної групи ПН, при проведенні перевірки за χ^2 -критерієм Фішера, достовірно виражає високу статистичну вірогідність ($p \leq 0,001$) відрахування протягом 1-го курсу навчання з ВВНЗ до 25-28,6% її складу, а протягом 2-х перших курсів на статистичному рівні $p \leq 0,01$ – до 38,1% складу групи ПН. Це визначає значущі відмінності групи ПН на загальному рівні статистичної значущості $p \leq 0,01$ від групи ПП із набагато нижчими усередненими показниками (1,2% відрахувань) за даним критерієм оцінювання.

2) Дослідження за результатами експертного оцінювання. Опрацювання показників Анкети експертного оцінювання свідчить про те, що експериментальні групи ПН відзначаються зниженням середнього рівня особистісно-психологічних характеристик курсантів у бік посилення негативних якостей (нижче рівня врівноваженості). Групи ПП у ході дослідження якісно характеризуються стійким переважанням середнього рівня оцінюваних особистісних характеристик над рівнем врівноваженості в бік посилення проявів позитивних особистісних та професійно важливих якостей, що визначає стабільну наявність відмінностей між групами ПН і ПП за даним критерієм зіставлення їх характеристик. При дослідженні курсантів НАДПСУ за результатами експертного оцінювання, на основі перевірки за t -критерієм Стьюдента та критерієм- F Фішера, достовірність значущих відмінностей, що визначають значне переважання середніх величин експертних оцінок в групах ПП над оцінками в групах ПН, і на 1-му, і на 2-му курсах підтверджується на високому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,001$).

3) Дослідження показників успішності навчання курсантів. В експериментальних групах ПН виявлено стабільне зниження рівня

середніх оцінок навчання порівняно з рівнем оцінок груп ПП – у середньому на 12,5ч16,3% (як на кожному з 7 річних періодів навчання курсантів, так і по комплексних показниках за 1-й та 2-й курси). Виявлена відмінність середніх оцінок успішності навчання для порівнюваних груп ПН і ПП по кожному курсу (1-му та 2-му) на основі t-критерію Стьюдента та критерію-F Фішера визначається достовірно значущою на статистичному рівні $p \leq 0,05$.

4) Дослідження динаміки та рівня вираженості психічних станів курсантів були проведені на основі Методики діагностики психічних станів Г. Айзенка з метою психологічного оцінювання відмінностей особистісних характеристик курсантів у групах ПН і ПП. Отримані результати досліджень дозволяють зробити висновок про те, що групи ПН, на відміну від груп ПП, на рівнях статистичної значущості $p \leq 0,05$ та $p \leq 0,01$ за χ^2 -критерієм Фішера достовірно характеризуються значною концентрацією в них курсантів з високим рівнем вираженості станів тривожності, фрустрації та агресивності, повторюваність яких підтверджується, незважаючи на динаміку відраховувань курсантів, і для 1-го, і для 2-го курсу навчання. Значна наявність серед курсантів НАДПСУ у групах ПН осіб з низьким рівнем професійно-психологічної придатності (за методиками СМЛЛ та МДСП Г. Айзенка) до діяльності в особливих умовах військово-правоохоронної служби свідчить про актуальність завдання з підвищення якості професійного відбору кандидатів до навчання в НАДПСУ – майбутніх офіцерів ДПС.

Необхідно відзначити, що аналіз показників *"Листків контролю» із зауваженнями викладачів НАДПСУ* про хід навчального процесу в курсантських навчальних групах та показники *складу групи динамічного спостереження (ГСПД)* в НАДПСУ в ході дослідження виступають як "зовнішні» критерії характеристики груп ПН і ПП. Як одні з видів різноманітних адміністративних показників, що застосовуються як критерії оцінки успішності діяльності та професійної придатності в психодіагностичній прогностиці [1; 2; 5], такі оцінки характеристик груп ПН і ПП у нашому дослідженні надають додаткову можливість об'єктивно вивчити та визначити тип взаємозв'язку між складом експериментальних груп професійної відповідності та показниками проявів проблемності (факторами визначення професійної придатності) серед курсантів ВВНЗ у процесі військово-професійного навчання та адаптації до умов військово-правоохоронної діяльності. Для виконання аналогічних завдань дослідження також проводилось і вивчення складу групи індивідуально-психологічної допомоги (ГСПД) в підрозділах

ДПС з метою зіставлення його зі складом груп ПН і ПП, виокремлених в експериментальних вибірках військовослужбовців ДПС контрактної служби. У підрозділах ДПС (у т.ч. НАДПСУ) склад груп ГПСД визначається структурами психологічного забезпечення ДПС за відповідний період служби (відповідно до вимог відомчих документів [4; 6]).

5) Таким чином, дослідження показників «Листків контролю» із зауваженнями викладачів НАДПСУ про хід навчального процесу в курсантських навчальних групах свідчить, що на перших 2-х курсах курсанти з груп ПН дійсно характеризуються значно зниженим потенціалом успішності навчання та підвищеним потенціалом схильності до суттєвих порушень вимог навчального процесу, порушень статутної та навчальної дисципліни у ВВНЗ. На це вказує визначений у дослідженні показник концентрації зауважень викладачів до курсантів по «Листках контролю» в експериментальних (умовних) групах ПН і ПП в межах одного курсу: для груп ПН – 84,6-90% проти 9,35-12,7% для груп ПП. Отже, курсанти з груп ПН, порівняно з групами ПП, за даним критерієм оцінювання визначаються зниженням потенціалу успішності військово-професійного навчання та схильністю до порушень вимог професійної діяльності.

6) Дослідження складу групи динамічного спостереження (індивідуальної соціально-психологічної допомоги – ГПСД). Групи ГПСД виявляються в умовах служби серед персоналу ДПС України, у т.ч. як серед військовослужбовців контрактної служби, так і серед курсантів НАДПСУ, які характеризуються індивідуально-психологічним підґрунтям, що визначає зниження успішності та надійності службової діяльності військовослужбовця ДПС, дезадаптаційні прояви, девіантні та делінквентні форми поведінки військовослужбовця, різні порушення та ускладнення в процесі служби та військово-професійного навчання (низька успішність навчання й військової підготовки, високий потенціал схильності до нервово-психічних розладів та захворювань, крайні форми вираженості психоемоційного стану, висока потенційна потреба в проведенні психопрофілактики), тощо.

Тому зіставлення щорічного експериментального складу груп ПН і ПП (у першу чергу – груп ПН) зі складом групи ГПСД, яка виявляється та супроводжується динамічним спостереженням структур психологічного забезпечення ДПС, в рамках проведеного дослідження дає можливість як об'єктивний критерій оцінки перевірити ефективність проведеної серед військовослужбовців ДПС (у т.ч. курсантів НАДПСУ) базової психодіагностики на основі СМІЛ по експериментальному визначенню груп професійної придатності ПН і ПП.

Результати досліджень серед курсантів НАДПСУ вказують на високий рівень співпадання показників складу груп ПН та ГІСПД для курсантів – при узагальненні результатів у межах курсу, в середньому 93,1% складу груп ПН входить до складу ГІСПД (при цьому частка осіб з експериментальних груп ПП у загальній чисельності груп ГІСПД протягом різних етапів дослідження коливалась максимально до 7,2%). Такі розбіжності показників визначають наявність значущих відмінностей між якісними характеристиками груп ПН і ПП, що свідчить про достовірність базової психодіагностичної диференціації даних груп професійної придатності серед курсантів на основі застосування СМІЛ.

Таким чином, отримані результати дослідження по всіх 6-ти критеріях оцінювання комплексу характеристик курсантських груп ПН і ПП вказують на наявність статистично значущих відмінностей між даними групами. При цьому курсанти, що входять до складу груп ПН, відзначаються значним переважанням над групами ПП комплексу ознак професійної непридатності до військової діяльності (професійної неупішності у військово-навчальній діяльності), що на практиці підтверджує достовірність їхнього прогностичного віднесення до групи професійної непридатності на основі базової психодіагностики за СМІЛ.

Отже, результати емпіричного дослідження серед курсантів НАДПСУ дозволяють зробити висновки щодо достатньо високої якості експериментальної психодіагностики на основі комплексного психологічного профілю особистості при застосуванні її в системі професійного відбору персоналу ДПС України (для кандидатів на навчання в НАДПСУ) з метою більш ефективного виявлення осіб з ознаками професійної непридатності до служби в ДПС.

Експериментальне дослідження ефективності психодіагностики персоналу ДПС України з метою професійного відбору кандидатів на проходження служби за контрактом. З метою виконання завдань експерименту, серед військовослужбовців ДПС України, що проходять службу за контрактом, протягом трьох 2-х річних періодів у 2006-2009 роках було проведено дослідження комплексу показників, що характеризують за критеріями професійної успішності та професійної придатності до військово-правоохоронної діяльності психодіагностично виокремлені групи ПН і ПП.

Завданнями нашої роботи передбачалось вивчення персоналу підрозділів ДПС на початковому 2-х річному етапі служби (і при службі за контрактом, і при навчанні курсантів у НАДПСУ) з метою дослідження в групах ПН і ПП комплексу характеристик, що відображають

вплив посиленних навантажень військово-професійної діяльності на показники придатності цих осіб до служби в ДПС України. У зв'язку з цим базова психодіагностика СМІЛ військовослужбовців військової служби за контрактом проводилась на етапі початку 1-го року служби за контрактом, психодіагностика за Методикою ДСПС Г. Айзенка – на 3-х етапах (на початку та наприкінці 1-го року контракту, наприкінці 2-го року контракту), експертне оцінювання (“Анкета ЕО») – наприкінці 1-го та 2-го років контракту. Дослідження складу групи ГПСД та показників розірвання контракту проводилося на етапах після закінчення 1-го та 2-го років контракту.

Дослідження характеристик експериментальних груп ПН і ПП (військовослужбовці ДПС контрактної служби) проводилося на основі комплексу показників 4-х критеріїв оцінювання значущості відмінностей між даними групами професійної відповідності, а саме: показники розірвання контракту протягом 2-х перших років служби, експертне оцінювання (“Анкета ЕО»), Методика ДСПС Г. Айзенка, аналіз складу групи динамічного спостереження (індивідуально-психологічної допомоги) в підрозділах ДПС.

За підсумком проведення досліджень по комплексу показників, що характеризують групи ПН і ПП в експериментальних вибірках військовослужбовців ДПС контрактної служби, можна зробити такі висновки:

1) Дослідження показників розірвання контракту протягом 2-х перших років служби. Виявлена в ході базових психодіагностичних досліджень належність військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС до експериментальної групи ПН достовірно виражає при перевірці за χ^2 -критерієм Фішера високу статистичну вірогідність ($p \leq 0,001$) розірвання контракту та звільнення зі служби в ДПС України за “негативними» причинами протягом 2-х перших років служби до 24% складу групи ПН. Такий показник розірвань контракту в групі ПН значно перевищує відповідні середньостатистичні показники в загальному масиві військовослужбовців ДПС за контрактом у групі ПП (1,69%). Це свідчить про те, що в експериментальній групі ПН дійсно концентруються особи з об'єктивним проявом ознак професійної непридатності до служби в ДПС України, що якісно відрізняє її від групи ПП за цим критерієм оцінювання значущості відмінностей між даними групами.

2) Дослідження за результатами експертного оцінювання. Грунтовне вивчення експертних характеристик особистісних якостей та професійних характеристик військовослужбовців ДПС контрактної служби на основі Анкети експертного оцінювання виявляє на-

явність відмінностей у рівнях експертних оцінок між групами ПН і ПП. Дослідження середніх рівнів експертних оцінок військовослужбовців-контрактників груп ПН і ПП на основі t-критерію Стьюдента та критерію-F Фішера показало, що між значеннями середніх оцінок особистісних якостей військовослужбовця ДПС у групах ПН і ПП стабільно відзначається наявність статистично значущих відмінностей (на рівні $p \leq 0,01$). При цьому в групі ПН переважає знижений рівень експертних оцінок за "Анкетою ЕО» (нижче рівня врівноваженості), що характеризує посилення негативних особистісних якостей у військовослужбовців військової служби за контрактом. У групі ПП суттєво переважає підвищений рівень прояву позитивних особистісних та професійно важливих для військово-правоохоронної діяльності характеристик та якостей, що й визначає її якісні відмінності від групи ПН за даним критерієм зіставлення.

3) Дослідження динаміки та рівня вираженості психічних станів військовослужбовців ДПС контрактної служби були проведені, як і для курсантів НАДПСУ, на основі Методики діагностики психічних станів Г. Айзенка з метою психологічного оцінювання відмінностей особистісних характеристик військовослужбовців військової служби за контрактом у групах ПН і ПП. Результати досліджень груп ПН і ПП з числа експериментальної вибірки військовослужбовців військової служби за контрактом на основі даної методики дозволяє зробити висновок, що за χ^2 -критерієм Фішера групи ПН на високому рівні статистичної значущості $p \leq 0,001$ достовірно відрізняються від груп ПП високою концентрацією в них осіб з високим рівнем вираженості станів тривожності, фрустрації та агресивності, тобто наявністю ознак професійно-психологічної непридатності до діяльності в особливих умовах військово-правоохоронної служби. В групах ПН, на відміну від груп ПП, повторюваність у військовослужбовців інтенсивності прояву високих рівнів даних 3-х психічних станів підтверджується і на 1-му, і на 2-му роках контрактної служби, незважаючи на динаміку розірвань контрактів у групах протягом цих років. Наявність таких значущих відмінностей якісно відрізняє склад групи ПН від складу груп ПП (групи ПП характеризуються значно меншими показниками рівня вираженості досліджуваного комплексу психічних станів) за даним критерієм оцінювання.

4) Дослідження складу груп динамічного спостереження (індивідуально-психологічної допомоги – ГІСПД) підрозділів та органів ДПС. Аналогічно дослідженням серед курсантів НАДПСУ, в ході експерименту було проведене зіставлення для військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС психодіагностично виокремлено-

го складу груп ПН і ПП (у першу чергу – груп ПН) по роках контракту зі складом груп ГІСПД, що визначаються структурами психологічно-го забезпечення ДПС за відповідний період служби.

Результати проведення досліджень свідчать про високий рівень співпадання показників складу груп ПН та ГІСПД для військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС – при узагальненні результатів у межах року контракту в середньому 84,9% складу груп ПН входить до складу ГІСПД. При цьому для експериментальних груп ПП для всіх етапів дослідження узагальнений відповідний показник по року контрактної служби склав максимально 6,3% до складу ГІСПД. Такі розбіжності показників за даним критерієм оцінювання визначають наявність значущих відмінностей між якісними характеристиками груп ПН і ПП. Це свідчить про достовірність базової психодіагностичної диференціації даних груп професійної придатності серед військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС України, проведеної на основі методики СМІЛ в ході емпіричного дослідження.

Отже, результати, отримані при дослідженнях усіх 4-х критеріїв оцінювання комплексу характеристик експериментальних груп ПН і ПП, виокремлених у вибірці військовослужбовців військової служби за контрактом ДПС, вказують на наявність статистично значущих відмінностей між даними групами. При цьому особи, що входять до складу груп ПН, порівняно з групами ПП, характеризуються наявністю значної концентрації ознак професійної (професійно-психологічної) непридатності до військово-професійної діяльності, переважанням негативного комплексу особистісно-психологічних якостей, професійних показників та характеристик.

Висновки. Таким чином, за підсумками проведення емпіричного дослідження військовослужбовців ДПС України можна зробити висновки про те, що гіпотеза дослідження про наявність достовірних (значущих) відмінностей між експериментальними групами ПН і ПП, виокремленими при застосуванні методики СМІЛ, підтверджується для курсантів НАДПСУ за всіма 6-ма критеріями перевірки достовірності отриманих результатів та всіма 4-ма критеріями для військовослужбовців ДПС за контрактом. Військовослужбовці ДПС, що входять до складу досліджених груп ПН, відзначаються значним переважанням над складом груп ПП комплексу ознак професійної (професійно-психологічної) непридатності до військово-правоохоронної діяльності, що на практиці підтверджує ефективність їхнього прогностичного віднесення до групи ПН на основі базової психодіагностики.

Значна наявність серед військовослужбовців ДПС України в гру-

пах ПН осіб з низьким рівнем професійно-психологічної придатності (за методиками СМІЛ та МДСП Г. Айзенка) до діяльності в особливих умовах підтверджує актуальність завдання з підвищення якості професійного відбору кандидатів до військової служби в ДПС. Це свідчить про можливість модифікації системи психодіагностики при проведенні професійно-психологічного відбору персоналу ДПС України на основі методики СМІЛ, практичним застосуванням якої в цьому емпіричному дослідженні було доведено її прогностичну ефективність для більш ефективного виявлення осіб з групи професійної непридатності до військово-правоохоронної служби.

Перспективним напрямком роботи, що визначає спрямованість подальших досліджень, є пошук та перевірка нових шляхів удосконалення системи психодіагностики як для професійно-психологічного відбору персоналу ДПС України, так і для системи психопрофілактичної роботи з персоналом прикордонного відомства.

Література:

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: учебное пособие для ВУЗов / В. А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Корольчук М. С. Психодіагностика: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / М. С. Корольчук, В. І. Осьодло; за заг. ред. М. С. Корольчука. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 400 с.
3. Москаленко А. П. Психологическое обеспечение профессионального отбора в вузы системы МВД Украины: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.03 / Москаленко Андрей Петрович. – Х., 2002. – 204 с.
4. Наказ №318 (від 14.04.2008 р.) «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення психопрофілактичної роботи з персоналом Державної прикордонної служби України».
5. Основи практичної психології: підручник / [Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін.]. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
6. Положення «Про організацію психологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України» (ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 06.10.2008 №829).
7. Приходько И. И. Оценка и прогнозирование эффективности профессионального психологического отбора курсантов различных специальностей высшего военного учебного заведения: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / Приходько Игорь Иванович. – Х., 2000. – 205 с.
8. Собчик Л. Н. Стандартизированный многофакторный метод исследования личности СМІЛ / Л. Н. Собчик. – СПб.: Речь, 2000. – 219 с.
9. Собчик Л. Н. Введение в психологию индивидуальности. Теория и практика психодіагностики / Л. Н. Собчик. – М.: Институт прикладной психологии, 2000. – 511 с.